

Тусупбаева Б.С.¹ , Искаков Б.М.^{1*} , Жусупова Г.А.² , Рахимжанова Қ.К.³ ¹«Тұран-Астана» университеті, Астана, Қазақстан²Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті³Л.Н.Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*e-mail: iskakov082@mail.ru

ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПкерлік АЙМАҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа.

Зерттеу аймақтық әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешудің маңызды құралы ретінде әлеуметтік кәсіпкерліктің рөлін талдауға бағытталған. Қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешудің инновациялық тетіктерін іздеу өзекті болып отырған қазіргі жағдайда әлеуметтік кәсіпкерлік экономикалық тиімділік пен әлеуметтік миссияны үйлестіре отырып, халықтың өмір сүру сапасын арттыруға, адами капиталды дамытуға және әлеуметтік осалдықты төмендетуге мүмкіндік беретін ерекше сектор ретінде сипатталады. Зерттеу объектісі ретінде индустриалды дамыған, урбанизация деңгейі жоғары және әлеуметтік осал топтары басым Қарағанды облысы алынған [1]. Өңір үшін әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы экономиканы әртараптандыру, жұмыспен қамтуды кеңейту және әлеуметтік инфрақұрылым тапшылығын азайту тұрғысынан маңызды. Дегенмен, облыста монопрофильді қалалардың сақталуы, жастардың сыртқа көшуі, ауылдық жерлерде жұмыс орындарының шектеулілігі және әлеуметтік қызметтерді қолжетімді ету қажеттілігі сияқты бірқатар әлеуметтік-экономикалық сын-қатерлер өзекті болып отыр. Мемлекет тарапынан үшінші секторды қолдау шараларының артуы, оның ішінде 2021 жылы әлеуметтік кәсіпкерлік туралы заңнаманың қабылдануы, МЖӘ құралдарының кеңеюі және әлеуметтік бизнеске арналған мемлекеттік бағдарламалардың енгізілуі өңірлік деңгейді дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашуда. Алайда, қолда бар ресурстар мен институционалдық алғышарттарға қарамастан, Қарағанды облысында әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуетінің толық іске аспай отырғаны байқалады. Осыған байланысты зерттеу барысында өңірдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің ахуалына кешенді талдау жүргізіліп, оның ішкі және сыртқы факторлары қарастырылады. Әлеуметтік кәсіпкерліктің күшті және әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қатерлерін жүйелі бағалау мақсатында SWOT-талдау әдісі қолданылды [2]. Зерттеудің мақсаты – Қарағанды облысында әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуын айқындайтын негізгі факторларды анықтау, аймақтық ерекшеліктер мен бар әлеуетті бағалау, сондай-ақ әлеуметтік кәсіпкерлікті аймақтық даму саясатына тиімді енгізуге бағытталған ұсынымдар әзірлеу.

Түйінді сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік, әлеуметтік инновациялар, мемлекеттік қолдау, өңір экономикасы, шағын және орта кәсіпкерлік (ШОК), қоғамдық бастамалар.

Кіріспе

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Егемен Қазақстан» газетіне 2024 жылдың 3 қаңтарында берген сұхбатында елдің жаңа экономикалық модельге көшуі жөніндегі міндеттің маңыздылығына баса назар аударғаны белгілі [3]. Бұл әділ және бәсекеге қабілетті әлеуметтік экономикалық жүйені құру, экономиканы әртараптандыру, инфрақұрылымды жаңарту, бизнесті қолдау және инвестициялар тарту болып табылады.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік маңызы бар мәселелерді нарықтық тетіктерді пайдалана отырып шешуге бағытталған салыстырмалы түрде жаңа, бірақ перспективалы институт ретінде қалыптасып келеді. Дәстүрлі бизнестен айырмашылығы, әлеуметтік кәсіпкерліктің басты мақсаты – пайданы барынша көбейту емес, оң әлеуметтік әсерге қол жеткізу: әлеуметтік осал санаттарды қолдау, жұмыс орындарын құру, әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігін арттыру және қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты нығайту.

«Қатысу экономикасы» қағидаттарының, ESG-тұғырнамаларының, инклюзивті өсу тұжырымдамасының және Тұрақты даму мақсаттарының (SDG) дамуына байланысты әлеуметтік кәсіпкерлік кедейлікті азайтуға, жұмыспен қамтуды нығайтуға, адами капитал

сапасын арттыруға және азаматтық белсенділікті дамытуға ықпал ететін әлеуметтік саясаттың маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік секторының күшеюі 2019 жылдан кейін басталды, сол кезде ұйымдастырушылық-құқықтық негіздер қалыптасты, ал 2021 жылы «әлеуметтік кәсіпкерлік субъектісі» ресми мәртебе ретінде енгізілді. Елде қолдаудың базалық инфрақұрылымы құрылды, оған мыналар кіреді:

- әлеуметтік кәсіпкерлер тізілімі;
- салықтық және қаржылық ынталандыру шаралары;
- білім беру бағдарламалары (AlmaU, Назарбаев Университеті, «Атамекен» ҰКП);
- акселерация және микрофинанс институттары («Даму», әлеуметтік жобалар және т.б.).

Мемлекет әлеуметтік саланы «мемлекет – негізгі қызмет көрсетуші» моделінен «мемлекет – реттеуші және серіктес» моделіне көшіруде, бұл ретте әлеуметтік кәсіпкерлер бұрын бюджет есебінен шешіліп келген міндеттердің бөлігін атқаруда [4].

Қарағанды облысы – индустриалды әлеуеті жоғары, қалалық халқының үлесі көп өңір. Сонымен бірге өңірде жұмыспен қамту, демография, әлеуметтік әл-ауқат және әлеуметтік осал топтарды қолдау мәселелері өзекті болып отыр. Осы жағдайларда әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік теңсіздікті азайтуға, инклюзивті экономиканы дамытуға және халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал ете алады.

Зерттеудің өзектілігі әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірлік дамуындағы рөлін талдау, оның институционализация мәселелерін анықтау және әлеуметтік бизнес-бастамалардың Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық міндеттерін шешудегі әлеуетін бағалау қажеттілігімен айқындалады. Бұл өңірлік және ұлттық деңгейде табысты тәжірибелерді қолдау мен масштабтаудың перспективалық бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты зерттеудің ғылыми олқылығы (research gap) әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірлік деңгейдегі әлеуметтік және экономикалық әсерін бағалау бойынша кешенді зерттеулердің жеткіліксіздігімен, сондай-ақ Қарағанды облысының тәжірибесін жүйелі талдаудың болмауымен сипатталады. Әсіресе әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің халықты жұмыспен қамтуға, әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігін арттыруға және жергілікті экономиканы дамытуға ықпалын бағалау мәселелері терең зерттеуді қажет етеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің қазіргі даму жағдайын кешенді бағалауында, оның аймақтың әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешудегі тиімділігін анықтауында және өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдаудың практикалық ұсыныстарын әзірлеуінде көрінеді.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Зерттеудің материалдық базасы ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының статистикалық деректері, Қарағанды облысы әкімдігінің есептері, «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасының материалдары, сондай-ақ әлеуметтік кәсіпкерлікті реттейтін нормативтік-құқықтық актілер пайдаланылды. Зерттеуде негізінен 2021–2025 жылдар аралығындағы деректер қамтылды, бұл әлеуметтік кәсіпкерліктің даму динамикасын және оның өңірдің әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштеріне ықпалын бағалауға мүмкіндік берді. Қосымша ретінде әлеуметтік кәсіпкерлік пен өңірлік даму мәселелеріне арналған отандық және шетелдік авторлардың ғылыми жарияланымдарына контент-талдау жүргізілді.

Зерттеудің әдіснамалық негізін жүйелік және институционалдық тәсілдер құрайды, олар әлеуметтік кәсіпкерлікті өңірдің әлеуметтік-экономикалық экожүйесінің маңызды элементі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу үш кезеңде жүргізілді: бірінші кезеңде ғылыми әдебиеттер мен нормативтік-құқықтық құжаттарға талдау жасалды; екінші кезеңде статистикалық деректер жинақталып, өңделді; үшінші кезеңде алынған нәтижелер негізінде әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірлік дамуға әсері бағаланып, қорытындылар мен ұсыныстар әзірленді.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

- **SWOT-талдау** - Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму әлеуетін бағалау мақсатында жүргізілді. Талдау барысында әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің қызметіне әсер ететін ішкі факторлар (күшті және әлсіз жақтары) мен сыртқы факторлар (мүмкіндіктері мен қауіптері) анықталды. Бағалау критерийлері ретінде мемлекеттік қолдау деңгейі, қаржыландыруға қолжетімділік, жұмыспен қамту әлеуеті, әлеуметтік әсердің ауқымы, инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі және кәсіпкерлердің институционалдық мүмкіндіктері алынды;

- **салыстырмалы талдау** - Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму көрсеткіштерін республикадағы орташа көрсеткіштермен салыстыру арқылы жүзеге асырылды. Салыстыру барысында әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің саны, жұмыспен қамтылған азаматтар үлесі, мемлекеттік қолдау шараларын пайдалану деңгейі және әлеуметтік жобалардың жүзеге асырылу көрсеткіштері қарастырылды;

- **аналитикалық және статистикалық әдістер** - әлеуметтік кәсіпкерліктің даму динамикасын бағалау үшін қолданылды. Деректерді өңдеу барысында топтастыру, салыстыру, абсолюттік және салыстырмалы көрсеткіштерді есептеу, динамикалық қатарларды талдау әдістері пайдаланылды. Нәтижелер әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпалын анықтауға мүмкіндік берді.

SWOT-талдау нәтижелері зерттеудің нәтижелер бөлімінде арнайы кесте түрінде ұсынылып, әлеуметтік кәсіпкерліктің күшті және әлсіз жақтарын, даму мүмкіндіктері мен негізгі қауіптерін жүйелі түрде сипаттауға негіз болды.

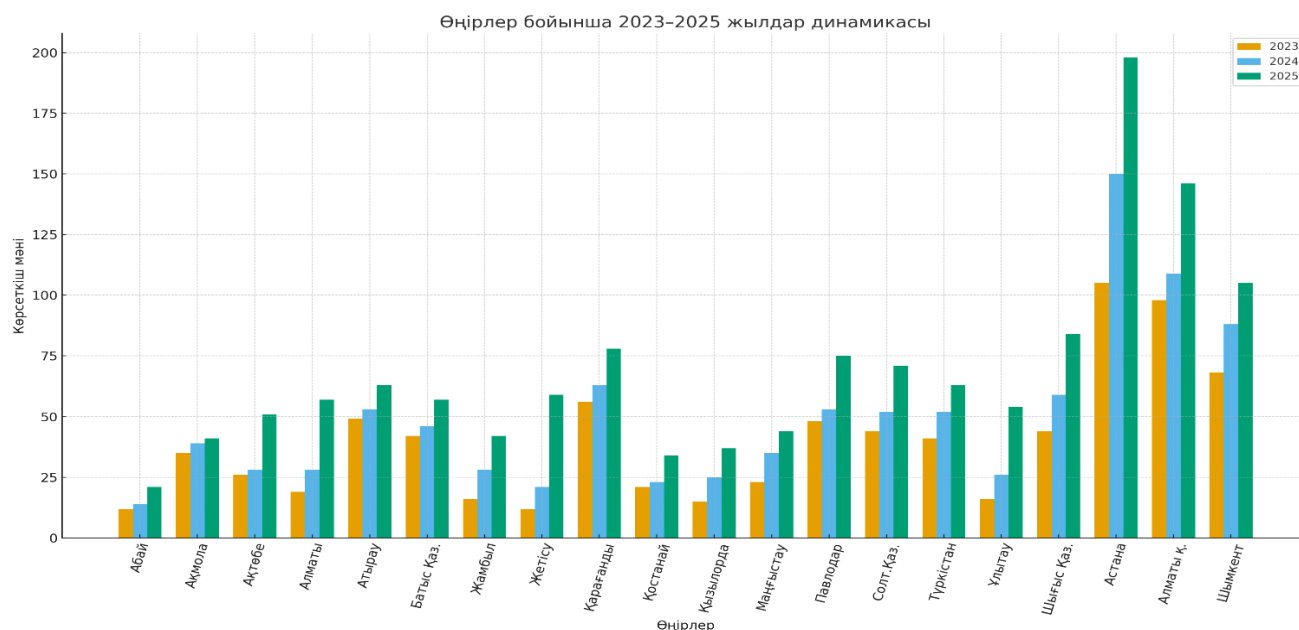
Нәтижелер және олардың талқылауы

Қазақстан Республикасы бойынша тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің көрсеткіштерін қарастырайық.

Төмендегі диаграммаға сәйкес, 2023–2025 жылдар аралығындағы деректерді салыстырмалы талдау арқылы Қазақстан өңірлерінде көрсеткіштердің тұрақты өсімге ие болғанын көрсетеді. Барлық облыстар мен ірі қалаларда көрсеткіштер жыл сайын артқан, бұл әлеуметтік-экономикалық белсенділіктің жоғарылағанын және өңірлік даму қарқынының үдей түскенін білдіреді [5].

Жалпы өсім тенденциясы.

Динамика үш жыл ішінде деректердің барлық өңірде өсім көрсеткенін байқатады. 2023 жылмен салыстырғанда 2024 жылы орта есеппен 15–30% аралығында өсім орын алса, 2025 жылы бұл көрсеткіш 2023 жылмен салыстырғанда кей өңірлерде 2 еседен астам артқан. Бұл өңірлердің экономикалық белсенділігі мен мемлекеттік және жеке бастамалардың нәтижелі жүзеге асып жатқанын көрсетуі мүмкін.

Сурет 1. Қазақстан Республикасы бойынша тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің саны, бірлік

Ескерту: [5] әдебиет көздері бойынша құрастырылған

Берілген деректер бойынша Қазақстан өңірлерінің 2025 жылға қарай әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерінің айқын өсу үрдісі байқалады. Ең жоғары өсім Шығыс Қазақстан облысында (90,9%) және Астана қаласында (88,6%) тіркеліп, бұл өңірлерде ірі инфрақұрылымдық, өндірістік және әлеуметтік жобалардың қарқынды іске асырылғанын көрсетеді. Алматы қаласында да тұрақты өсім (49,0%) байқалып, оның инвестициялық тартымдылығы мен экономикалық белсенділігі артқан. Қарағанды, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарында бастапқы көрсеткіштер берілмегенімен, 2025 жылғы нәтижелер олардың өнеркәсіптік әлеуеті мен әлеуметтік-экономикалық жобаларды іске асыру қарқыны жоғары екенін дәлелдейді.

Кесте 1. 2025 жылы ең жоғары өсім байқалған өңірлердің көрсеткіштері

Өңір	Бастапқы көрсеткіш	2025 ж. көрсеткіш	Өсім (%)	Түсіндірме
Астана қаласы	105	198	88,6%	Үш жыл ішінде ең жоғары өсім көрсетіп, ірі өндірістік, әлеуметтік және инфрақұрылымдық жобалардың орталығына айналды
Алматы қаласы	98	146	49,0%	Экономикалық белсенділік пен инвестициялық тартымдылықтың артуы байқалады
Шығыс Қазақстан облысы	44	84	90,9%	Көрсеткіш екі есеге жуық өсіп, өңірдің қарқынды дамуын көрсетті
Қарағанды облысы	—	78	—	Өнеркәсіптік және инфрақұрылымдық жобалардың белсенді жүзеге асырылуы байқалады
Павлодар облысы	—	75	—	Өнеркәсіптік әлеуеттің жоғары болуы өсімге ықпал етті
Солтүстік Қазақстан облысы	—	71	—	Әлеуметтік және экономикалық жобалардың іске асырылуы нәтижесінде жоғары көрсеткішке қол жеткізді

Ескерту: [5] әдебиет көздері бойынша құрастырылған

Жалпы алғанда, ел өңірлерінде даму динамикасы оң бағытта қалыптасып, индустриялық және әлеуметтік бастамалардың кеңеюі аймақтардың теңгерімді дамуына ықпал етіп отыр.

Кесте 2. Елеулі өсім көрсеткен өңірлердің көрсеткіштері (2023–2025 жж.).

Өңір	Бастапқы көрсеткіш	2025 ж. көрсеткіш	Өсім қарқыны	Түсіндірме
Жетісу облысы	12	59	4,9 есе	Жаңа экономикалық және әлеуметтік жобалардың қарқынды дамуы нәтижесінде жоғары өсім байқалды
Ұлытау облысы	16	54	3,3 есе	Инвестициялық белсенділіктің артуы мен өңірлік жобалардың іске асырылуы өсімге ықпал етті
Жамбыл облысы	16	42	2,6 есе	Шағын және орта кәсіпкерліктің, әлеуметтік бастамалардың дамуы оң әсерін тигізді
Ақтөбе облысы	26	51	1,9 есе	Өнеркәсіптік және кәсіпкерлік белсенділіктің күшеюі нәтижесінде көрсеткіш өсті
Алматы облысы	19	57	3,0 есе	Экономикалық жобалар мен инвестициялық тартымдылықтың артуы жоғары өсімді қамтамасыз етті
Ескерту: [5] әдебиет көздері бойынша құрастырылған				

Берілген мәліметтер Қазақстанның бірқатар өңірлерінде 2025 жылға қарай әлеуметтік-экономикалық дамудың айқын өсім динамикасын көрсетеді. Ең жоғары өсім Жетісу облысында тіркеліп, бұл жаңа экономикалық және әлеуметтік жобалардың қарқынды іске асырылуымен байланысты. Ұлытау және Алматы облыстарында да инвестициялық белсенділіктің артуы мен өңірлік жобалардың жүзеге асырылуы нәтижесінде елеулі өсім байқалады. Жамбыл облысында шағын және орта кәсіпкерліктің, сондай-ақ әлеуметтік бастамалардың дамуы оң ықпал еткен. Ақтөбе облысында өнеркәсіптік және кәсіпкерлік белсенділіктің күшеюі арқылы тұрақты өсім қалыптасқан. Жалпы алғанда, аталған өңірлерде экономикалық және әлеуметтік даму үрдістері инвестициялар мен жергілікті бастамалардың тиімді жүзеге асырылып жатқанын дәлелдейді.

Кесте 3. Тұрақты, бірақ орташа өсім көрсеткен өңірлердің көрсеткіштері (2023-2025 жж.)

Өңір	Бастапқы көрсеткіш	2025 ж. көрсеткіш	Өсім қарқыны	Түсіндірме
Қостанай облысы	21	34	1,6 есе	Өсім бірқалыпты сипатқа ие болып, өңірдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын көрсетеді
Қызылорда облысы	15	37	2,5 есе	Орташа қарқынмен өскен өңірлердің қатарында, әлеуметтік және экономикалық жобалардың әсері байқалады
Маңғыстау облысы	23	44	1,9 есе	Экономикалық белсенділіктің артуы мен инвестициялық жобалардың іске асырылуы өсімге ықпал етті
Ақмола облысы	35	41	1,2 есе	Өсім қарқыны салыстырмалы түрде төмен болғанымен, тұрақты даму үрдісі сақталған
Ескерту: [5] әдебиет көздері бойынша құрастырылған				

Бұл өңірлерде өсім қарқыны жоғары деңгейде болмаса да, көрсеткіштердің тұрақты артуы өңірлік экономиканың бірқалыпты дамуын, кәсіпкерлік белсенділіктің сақталуын және әлеуметтік бағдарламалардың жүйелі түрде іске асырылуын көрсетеді. Өңірлерде өсім бар, бірақ қарқыны біршама баяу. Даму перспективасы бар, бірақ қосымша инвестициялық және инфрақұрылымдық қолдау қажет болуы мүмкін. Алынған нәтижелер әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірлер бойынша біркелкі дамымайтынын көрсетеді. Талдау әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің саны мен өңірдің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі арасында белгілі бір тәуелділіктің бар екенін анықтады. Әсіресе халық саны көп, урбанизация деңгейі жоғары және кәсіпкерлік инфрақұрылымы дамыған өңірлерде әлеуметтік кәсіпкерлік белсенділігі жоғары байқалады. Бұл үрдіс Астана, Алматы және Қарағанды қалаларының көрсеткіштері арқылы расталады. 2023–2025 жылдар аралығындағы өңірлер бойынша көрсеткіштер динамикасы Қазақстан аймақтарында тұрақты өсімнің бар екенін айқын көрсетеді. Астана, Алматы, Шығыс Қазақстан, Павлодар және Қарағанды өңірлері – өсім қарқыны жоғары аймақтар. Ал Ұлытау, Жетісу және Жамбыл сияқты жаңа немесе қайта құрылған өңірлер де жылдам даму динамикасын көрсетіп отыр.

Қазіргі кезеңде өңірлік деңгейде әлеуметтік-экономикалық даму үрдістерін теңестіру, халықтың өмір сүру сапасын арттыру және әлеуметтік мәселелерді жүйелі шешу қажеттілігі артып келеді. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда әлеуметтік кәсіпкерлік тиімді тетік ретінде қарастырылып, инновациялық тәсілдер мен жергілікті ресурстарды пайдалану арқылы қоғамның өзекті қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Әсіресе қарқынды урбанизация және индустриялық даму қатар жүретін өңірлерде әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың әлеуеті жоғары. Осы тұрғыда Қарағанды облысының мүмкіндіктері ерекше назар аударады.

Қарағанды облысы құрамына 7 әкімшілік аудан және облыстық маңызы бар 6 қала кіреді, олардың ішінде ең ірілері – Қарағанды, Теміртау, Балқаш. Өңір Қазақстанның ең ірі индустриалды орталықтарының бірі болып саналады, дамыған инфрақұрылымымен, қуатты өнеркәсіптік әлеуетімен және урбанизацияның жоғары деңгейімен ерекшеленеді. Сонымен бірге, бірқатар ауылдық аудандарда жұмыссыздық, халықтың жекелеген санаттарының әлеуметтік осалдығы, экономикалық белсенділіктің біркелкі таралмауы сияқты мәселелер сақталып отыр [6].

Зерттеу нәтижелері әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына әсер ететін негізгі детерминанттарды анықтауға мүмкіндік берді. Бірінші фактор - урбанизация деңгейі. Қалалық жерлерде әлеуметтік қызметтерге сұраныс жоғары, адами капиталдың шоғырлануы байқалады және қаржылық ресурстарға қолжетімділік кеңірек. Сондықтан әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ең көп шоғырлануы ірі қалаларда тіркелген.

Екінші маңызды фактор - институционалдық қолдау. Әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің өсу қарқыны мемлекеттік гранттар, жеңілдетілген несиелеу бағдарламалары, кәсіпкерлер палатасының консультациялық қызметтері және жергілікті атқарушы органдардың қолдау шаралары белсенді жүзеге асырылатын өңірлерде жоғары екендігі байқалады. Бұл институционалдық ортаның әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты дамуына тікелей әсер ететінін көрсетеді.

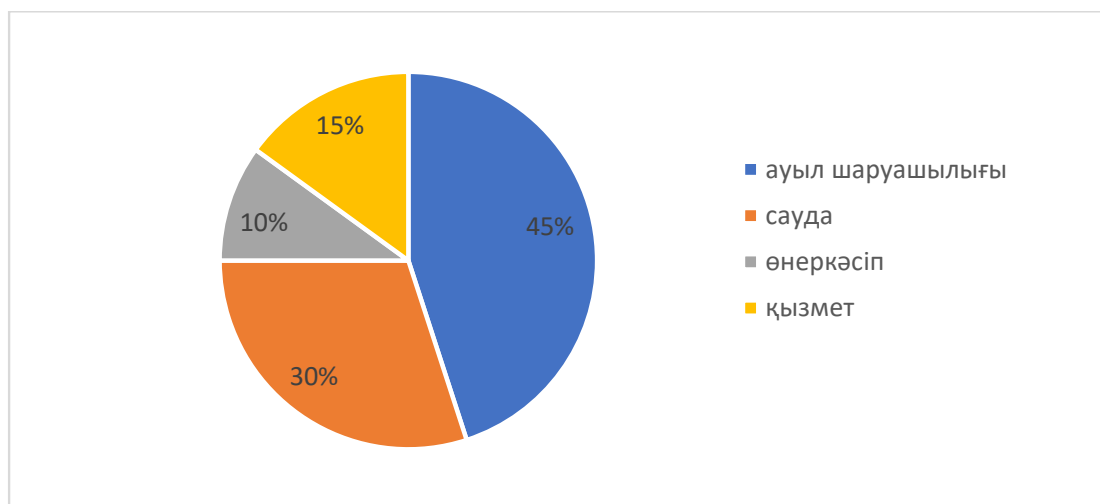
Үшінші фактор - өңір экономикасының құрылымы. Ауыл шаруашылығы басым аудандарда әлеуметтік кәсіпкерлік көбіне жұмыспен қамтуды арттыруға және ауыл тұрғындарының табысын көбейтуге бағытталса, өнеркәсіптік және урбандалған аумақтарда әлеуметтік кәсіпкерлік білім беру, инклюзивті қызмет көрсету, әлеуметтік бейімдеу және инновациялық жобалар бағытында дамиды. Осыған байланысты әлеуметтік кәсіпкерліктің салалық құрылымы өңірдің экономикалық мамандануына тәуелді екендігі анықталды.

Осы аталған факторлар әлеуметтік мәселелерді инновациялық бизнес-модельдер арқылы шешуге бағытталған әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы негіз қалыптастырады. Қарағанды облысында әлеуметтік кәсіпкерлікті белсендірудің

алғышарттары жасақталуда: үкіметтік емес ұйымдардың кең желісі, кәсіпкерлікті қолдау орталықтары, бизнес-инкубаторлар және білім беру ұйымдары жанындағы әлеуметтік жобалар бар.

Өңірдегі кәсіпкерлік қандай салаларды қамтитынын қарастырайық. Кәсіпкерлердің негізгі қызмет бағыттары мыналарды қамтиды: ауыл шаруашылығы, сауда, өнеркәсіп, қызмет көрсету (1-сурет).

1-суреттегі деректер аграрлық сектор мен сауданың аудан экономикасының басым бөлігін құрайтынын, ал өнеркәсіптік өндірістің жеткілікті деңгейде дамымағанын көрсетеді. Сонымен қатар, өнеркәсіптің үлесі төмен деңгейде қалып отыр. Бұл ірі өнеркәсіптік кәсіпорындардың болмауы және осы саладағы қолдаудың жеткіліксіздігімен байланысты.

Сурет 2. Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі салалары

Ескерту: [7] әдебиет көздері бойынша құрастырылған

Қарағанды облысының тәжірибесі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына өнеркәсіптік әлеует пен әлеуметтік мәселелердің қатар ықпал ететінін көрсетеді. Бір жағынан, өңірде дамыған өндірістік база, көлік-логистикалық инфрақұрылым және кәсіпкерлікті қолдау институттары бар. Екінші жағынан, халықтың жекелеген санаттарын жұмыспен қамту, монокалаларды дамыту, ауылдық аумақтардағы әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігін арттыру сияқты мәселелер сақталуда. Дәл осы әлеуметтік сұраныс әлеуметтік кәсіпкерлік жобаларының қалыптасуына негіз болып отыр.

Қарағанды облысының аудандары бойынша кәсіпкерлік құрылымдарының жалпы талдауын қарастырайық. Талдау үшін әр аудан бойынша тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлік (ӨК) субъектілерінің саны жөніндегі мәліметтер пайдаланылды. Бұл деректер өңірдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуындағы жалпы үрдістерді айқындауға мүмкіндік береді (2-кесте).

Кесте 4 деректерін талдау Қарағанды қаласы, Теміртау және Балқаш қалаларында әлеуметтік кәсіпкерліктің шоғырлану деңгейі жоғары екенін көрсетті. Бұл жағдай аталған қалаларда халықтың тығыз орналасуы, білім беру ұйымдарының, ғылыми орталықтардың және қолдау инфрақұрылымының шоғырлануымен түсіндіріледі. Ал ауылдық аудандарда әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің санының салыстырмалы түрде төмен болуы қаржылық ресурстардың шектеулілігімен, кәсіпкерлік құзыреттердің жеткіліксіздігімен және нарық сыйымдылығының төмендігімен байланысты.

Кесте 4. Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің саны, 2022–2024 жылдар

Атауы	2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	Басым салалар
Абай ауданы	12	13	16	Сауда, ауыл шаруашылығы
Ақтоғай ауданы	4	5	6	Ауыл шаруашылығы, қызмет көрсету
Бұқар-Жырау ауданы	3	7	8	Ауыл шаруашылығы, қызмет көрсету
Қарқаралы ауданы	14	18	20	Сауда, ауыл шаруашылығы
Нұра ауданы	11	12	15	Ауыл шаруашылығы
Осакаров ауданы	8	9	12	Өңдеу және сауда
Шет ауданы	4	9	12	Сауда, ауыл шаруашылығы
Шахтинск қаласы	15	18	21	Ауыл шаруашылығы, қызмет көрсету
Сарань қаласы	16	17	20	Сауда, ауыл шаруашылығы
Қарағанда қаласы	214	225	286	Қызметтер мен ғылым және технологиялар
Қарқаралы қаласы	24	28	29	Ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу
Приозерск қаласы	31	35	42	Өңдеу және сауда
Балхаш қаласы	44	48	51	Қызметтер мен ғылым және технологиялар
Теміртау қаласы	42	46	53	Қызметтер мен ғылым және технологиялар
Қорытынды	442	490	591	
Ескерту: [8] әдебиет көздері бойынша құрастырылған				

Кәсіпкерлік субъектілерінің басым бөлігі ауыл шаруашылығы, сауда және қызмет көрсету салаларында шоғырланған, бұл әрбір ауданның экономикалық ерекшелігімен түсіндіріледі. Кәсіпкерлік барлық өңірлерде белсенді дамып келеді.

Ауыл шаруашылығы – Нұра және Ақтоғай аудандары үшін басым бағыт болып табылады. Бұл өңірлердің құнарлы жерлерінің және қолайлы климаттық жағдайларының болуымен байланысты.

Сауда – көлік инфрақұрылымы жақсы дамыған Шет ауданы мен Сарань қаласында қарқынды дамыған. Ірі көлік тораптарының орналасуы сауда мен қызмет көрсету саласының өркендеуіне ықпал етеді.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу – Қарқаралы және Осакаров аудандарында қалыптасу кезеңінде. Қайта өңдеу қуаттарының шектеулі болуы агроөнеркәсіп кешеніндегі қосылған құн өндірісінің дамуын тежейді.

Ғылым және технологиялар – Қарағанды, Балқаш және Теміртау қалаларында ұсынылған, бұл қалалардың ғылыми зерттеулерге айқын тарихи мамандануымен байланысты.

Зерттеулер көрсеткендей, қазіргі таңда ересек өмірге қадам басып, еңбек нарығына енгің келе жатқан Z буыны тәуелсіздікке, шешім қабылдаудағы еркіндікке және оған жауапкершілікпен қарауға ұмтылады. Осы фактор соңғы жылдары аталған жас санатында кәсіпкерлік белсенділіктің жоғарылауымен түсіндіріледі. Мәселен, Ресейде 24 жасқа дейінгі жастардың шамамен 40%-ы өз ісін ашуға ниетті, ал 25–44 жас аралығындағы респонденттердің 20%-ы өз бизнесін ашқан немесе оны құруға нақты қадамдар жасауда [9]. Олар тек жеке іс бастап қана қоймай, оның коммерциялық тиімді болуымен бірге қоғамдық маңызға ие әрі пайдалы болуын қалайды.

Сурет 3. Әлеуметтік кәсіпкерлік жобаларының бағыттары, %

Ескерту: [10] әдебиет көздері бойынша құрастырылған

Әлеуметтік кәсіпкерлер кедейлікпен күрес, табиғи ресурстардың сарқылуы, қоршаған ортаның ластануы, әртүрлі дискриминация түрлері мен теңсіздік, денсаулық сақтау сапасы мен қолжетімділігі сияқты маңызды мәселелерді шешуге үлес қосады. 3-суретте бейнеленген әлеуметтік кәсіпкерлік жобаларының бағыттары әлеуметтік бизнес өкілдерінің әртүрлі салаларға деген қызығушылығының жоғары екенін және олардың тиімді бизнес-модельдер құра алатынын көрсетеді. Көп жағдайда олар жобаның коммерциялық табысына да қол жеткізуді мақсат етеді.

Өңірде әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың ерекше маңызы бар, себебі ол:

- әлеуметтік осал топтардың (жастар, мүгедектігі бар адамдар, көпбалалы отбасылар, зейнеткерлер) жұмыспен қамтылуын арттыруға;
- жергілікті деңгейде әлеуметтік қызметтердің сапасын жақсартуға;
- бизнестің қоғам алдындағы жауапкершілігінің жаңа мәдениетін қалыптастыруға;
- мемлекет, бизнес және азаматтық сектор арасындағы серіктестікті нығайтуға ықпал етеді.

Кесте 5. Қарағанды облысына жүргізілген SWOT-талдау.

<i>Күшті жақтары (Strengths)</i>	<i>Әлсіз жақтары (Weaknesses)</i>
Дамыған индустриялық база және ірі қалалардың болуы (Қарағанды, Теміртау, Жезқазған, Балқаш)	Монқалалардағы халықтың төлем қабілетінің төмендігі
Мемлекеттік қолдау бағдарламалары мен гранттардың болуы	Қаржылық және құқықтық сауаттылықтың жеткіліксіздігі
ЖОО мен колледждердің дамыған желісі	Инвестициялық тартымдылықтың төмендігі
Әлеуметтік мәселелерді шешуге қоғамның жоғары сұранысы	Әлеуметтік кәсіпкерлік туралы ақпараттың аздығы
<i>Мүмкіндіктер (Opportunities)</i>	<i>Қауіптер (Threats)</i>
Мемлекеттік және халықаралық гранттардың көбеюі	Экономикалық тұрақсыздық пен инфляция
Монқалалар мен шахтерлік кенттерде жаңа жобаларды іске асыру	Халықтың өңірден көшуі

Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік аясындағы серіктестіктер	Дәстүрлі бизнес тарапынан бәсекелестіктің күшеюі
Әлеуметтік франчайзинг пен инклюзивті сервистерді дамыту	Мемлекеттік қолдауға тәуелділік

Қазақстанда әлеуметтік жобалардың негізгі бөлігі дәстүрлі түрде әлеуметтік жағынан осал халық топтарына - балаларға, мүгедектігі бар жандарға, жалғызбасты аналарға, балалар үйлерінің тәрбиеленушілеріне, бұрын сотталғандарға, қарт адамдарға және басқа да санаттарға бағытталған. Almaty Management University және British Council жүргізген зерттеулер бойынша, әлеуметтік бастамалар ең көп таралған салалар – білім беру, мүгедектігі бар адамдарды қолдау (әсіресе жұмыс орындарын құру), сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау [11]. Демек, қазіргі Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік шектеулі бағыттар аясында дамып келеді.

Қазіргі таңда Қазақстанда коммерциялық емес бастамаларды монетизациялаудың табысты мысалдары бар. Бұрын әлеуметтік гранттар мен демеушілік қолдауға сүйенген бірқатар ҰЕҰ табыс әкелетін жобаларды жүзеге асыруға көшті. Ең кең таралған үлгілер – балаларды, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту жобалары, сондай-ақ мүгедектігі бар тұлғалар үшін жұмыс орындарын құру. Дегенмен, басқа бағыттардағы әлеуметтік кәсіпкерлік әзірге төмен табыстылықпен сипатталады. Осы саладағы маңызды мысалдардың бірі – қарт адамдарға арналған «ASAR» күндізгі болу орталығының жобасы [12]. Жоба бастапқыда коммерциялық емес сипатта жұмыс істеп, демеушілік көмек, гранттар және өз қаражаттары есебінен қаржыландырылды. Іске асыру барысында ішінара монетизация мүмкіндігі анықталып, жобаның өзін-өзі қаржыландыру деңгейіне шығуына мүмкіндік туды. Алайда, 2018 жылы қаржылық ресурстардың жетіспеушілігі және тұрақты монетизация моделін қалыптастыру мүмкін еместігіне байланысты орталықтың қызметі тоқтатылды.

Альтернативті қаржыландыру көздерін іздеу контекстінде ерекше назар аударатын бағыттардың бірі – краудфандинг, яғни жобаларды мүдделі қатысушылар мен мақсатты топтардың қаражатынан ұжымдық түрде қаржыландыру механизмі [9. – 62]. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, краудфандинг әлеуметтік маңызы бар бастамаларды жүзеге асыру үшін қаражат тартудың тиімді құралы болып табылады. Бұл механизмнің табысты жұмыс істеуі үшін жоба авторы өз идеясымен қоғамдық маңыздылығын дәлелдейтін, мақсатты аудиторияға бағытталған нақты әрі сенімді үндеу қалыптастыруы қажет.

Әлеуметтік кәсіпкерлік саласында краудфандинг әлеуметтік жобаларды монетизациялаудың мүмкін болатын құралы ретінде қарастырылуы мүмкін. Алайда оның кеңінен қолданылуына екі маңызды кедергі бар: қоғамның әлеуметтік кәсіпкерлер қызметі туралы ақпараттану деңгейінің төмендігі және бастама авторларының бизнес-компетенциясының жеткіліксіздігі. Сонымен қатар, краудфандинг көбіне тек интернет арқылы қайырымдылық қаржы жинау құралы ретінде қате қабылданады, бұл оның әлеуметтік қолданылу аясын тарылтады.

Қазақстанда краудфандингті қолданудың табысты мысалдары бар. Мәселен, Теміртау қаласында «Теміртаудың жастар клубы» қоғамдық бірлестігі балалармен, жастармен жұмыс, экологиялық және волонтерлік бағыттағы бірқатар әлеуметтік жобаларды жүзеге асырып келеді. Өз қызметін монетизациялау мақсатында ұйым логотипі бар киім өнімдерін шығару бағытын іске қосты, бұл қоғамдық және жеке құрылымдардан коммерциялық тапсырыстар алуға мүмкіндік берді. Аталған бағытты іске қосуға қажетті бастапқы қаражат әлеуметтік желілер мен қайырымдылық шаралары арқылы краудфандинг тәсілімен жиналды. Сонымен қатар Қазақстанда коммерциялық және коммерциялық емес жобаларды қаржыландыруға мүмкіндік беретін арнайы платформалар - «Start-time.kz» және «Baribirge.kz» — жұмыс істейді. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, сәтті қаржыландырылған бастамалардың шамамен 58,4%-ы қайырымдылық және шығармашылық жобаларға тиесілі, олардың едәуір

бөлігі мүмкіндігі шектеулі адамдарға көмек көрсетуге бағытталған [13]. Бұл краудфандингтің әлеуметтік проблемаларды шешудің пәрменді құралы бола алатынын көрсетеді. Соған қарамастан, краудфандинг әлеуметтік жобалардың толығымен монетизациялануын қамтамасыз ететін әмбебап құрал емес. Сондықтан бизнес-модельдерді жетілдіру, жобаларды басқару процестерін тиімді ұйымдастыру және ақпараттық сүйемелдеудің сапасын арттыру міндеттері өзекті болып отыр.

Әлеуметтік кәсіпкерлердің бизнес-біліктілігін арттыру мәселесі де ерекше назар талап етеді. Қазақстанда бизнес-мектептер саны айтарлықтай болғанымен, олардың оқу ақысы жоғары, бұл әлеуметтік кәсіпкерлердің көпшілігі үшін қолжетімсіз. Сонымен қатар, әлеуметтік бағыттағы бизнесті жүргізуді үйрететін мамандар жеткіліксіз. Қоғамдық ұйымдар мен бизнес-ассоциациялар ұйымдастыратын іс-шаралар көбіне формалды сипатта болып, практикалық қолдау көрсетуде жеткіліксіз. Тиімді нәтижелер беретін бағыттардың бірі - табысты әлеуметтік кәсіпкерлермен өткізілетін кездесулер мен тренингтер, олар тәжірибелерімен, жобаларды іске асыру әдістерімен бөліседі. Алайда мұндай консультациялар көбіне тар шеңберде өтіп, басқару, инвестиция тарту және жобаларды монетизациялау мәселелерін кешенді түрде шешуге мүмкіндік бере бермейді.

Жалпы алғанда, Қарағанды облысы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін айтарлықтай әлеуетке ие. Бұған өңірдің дамыған өнеркәсіптік және ресурстық базасы, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың белсенділігі және инфрақұрылымның кеңеюі ықпал етеді. Алайда инклюзивті сервистердің әлсіздігі, білікті кадрлардың жеткіліксіздігі және дәстүрлі салаларға жоғары тәуелділік әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуда диверсификация, цифрландыру және жаңа әлеуметтік кәсіпорындарды дамытуды өзекті етеді. 2024 жылы өңірде шағын және орта бизнес субъектілерінің қатысуымен жүзеге асатын кәсіпкерлік жалпы халықтың шамамен 42%-ын жұмыспен қамтығаны атап өтілді. Сонымен қатар 2024 жылдың қорытындысы бойынша Қарағанды облысындағы негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі шамамен 1,2 триллион теңгені құрап, өткен жылмен салыстырғанда 11%-ға артқан.

Әлеуметтік кәсіпкерлікке қатысты: өңірде қолдау бағдарламалары жұмыс істейді - әлеуметтік сектор кәсіпкерлері 1,5 млрд теңгеге дейінгі жеңілдетілген несиелерге және гранттарға үміткер бола алады; жарияланған деректерге сәйкес, 10 әлеуметтік кәсіпкерге жалпы сомасы 50 млн теңге көлемінде гранттар берілген. 2024 жылы облыстық бюджеттен 3,6 млрд теңге бөлінген Бірыңғай кешенді кәсіпкерлікті қолдау бағдарламасы (БККҚ) іске қосылды, оның аясында шамамен 1300 ШОБ жобасы қолдау тапты.

Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері тап болатын негізгі проблемалар мыналар:

- несиелер алуға қиындықтар: жеңілдетілген несиелеу бағдарламаларына қарамастан, кепілдік пен өзге де талаптар әлі де жоғары;
- білікті кадрлардың тапшылығы: өңірдің индустриалды бағыттылығы және мамандардың ірі қалаларға көшуі кадрлардың қолжетімділігін төмендетеді;
- әкімшілік кедергілер: грант алу, бағдарламаларға қатысу, жаңа әлеуметтік кәсіпкерлік құрылымдарды тіркеу кезінде бюрократиялық рәсімдердің көптігі.

Қарағанды облысында әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау мына құралдар арқылы жүзеге асырылады: жеңілдетілген несиелеу, әлеуметтік кәсіпкерлерге арналған гранттар, ШОБ-қа оқыту және қолдау бағдарламалары. Мысалы, әлеуметтік кәсіпкерлер 1,5 млрд теңгеге дейінгі жеңілдетілген несиелер және 500 млн теңгеге дейінгі айналым қаражатын толықтыруға арналған қаржыландыру ала алады. Алайда қолдау шараларын нақты әлеуметтік сектор субъектілерінің пайдалану үлесі әлі де төмен, сондықтан мақсатты механизмдерді күшейту қажет.

Өңірдегі оң тәжірибелердің бірі - грант алған (10 жоба, 50 млн теңге) және жеңілдетілген несиелерді пайдаланған әлеуметтік бизнес-бастамалар, бұл қолдау

инфрақұрылымының нәтижелі екенін көрсетеді. Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін қажетті шаралар:

- қаржыландырудың қолжетімділігін арттыру: жеңілдетілген несиелер мен гранттарды алу шарттарын жеңілдету, құжаттарға қойылатын талаптарды азайту;

Инфрақұрылымды дамыту: әлеуметтік бизнестің қажеттіліктеріне бағытталған бизнес-инкубаторлар мен акселераторларды құру және дамыту, әлеуметтік кәсіпорындарды қолдау орталықтарын ашу, өзара іс-қимылға арналған цифрлық платформаларды қалыптастыру.

Кәсіпкерлерді оқыту және қолдау: әлеуметтік кәсіпкерлерге арналған мақсатты оқыту бағдарламаларын, менторлық қолдауды, тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастыру, әсіресе инклюзия, экология және жергілікті қауымдастықтарды дамыту салаларында.

Цифрландыру және автоматтандыру: әлеуметтік кәсіпорындарды тіркеу, қолдау шараларына өтінім беру, консультациялар алу, өткізудің жаңа нарықтарына қосылу процестеріне арналған электрондық алаңдарды енгізу.

Мемлекет-жеке сектор-қоғам әріптестігін дамыту: әлеуметтік маңызы бар міндеттерді шешетін кәсіпорындарға арналған бірлескен қаржыландыру механизмдерін, салықтық жеңілдіктер мен субсидияларды енгізу, әлеуметтік қызметтер мен өнімдердің тізбекті модельдерін қалыптастыру.

Осылайша, зерттеу нәтижелері әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірдің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешудегі маңызды құрал екенін дәлелдейді. Оның даму деңгейі өңірдің демографиялық, экономикалық және институционалдық ерекшеліктерімен айқындалады. Сондықтан әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау шаралары өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып қалыптастырылған жағдайда ғана олардың тиімділігі жоғары болады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік секторының қарқынды даму үрдісіне ие екенін көрсетті. 2023–2025 жылдар аралығында әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің саны барлық өңірлерде өскен, ал ең жоғары көрсеткіштер Астана, Алматы, Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстарында тіркелген. Бұл әлеуметтік кәсіпкерліктің мемлекеттік қолдау шараларына, өңірлік экономиканың даму деңгейіне және кәсіпкерлік инфрақұрылымының қалыптасуына тікелей тәуелді екенін дәлелдейді.

Талдау нәтижелері әлеуметтік кәсіпкерліктің өңірлер бойынша біркелкі дамымайтынын көрсетті. Ауылдық аудандарда әлеуметтік кәсіпкерлік негізінен ауыл шаруашылығы және қызмет көрсету секторларында дамыса, қалалық аумақтарда білім беру, әлеуметтік қызмет көрсету, ғылым және технологиялар бағыттары басым. Мұндай айырмашылықтар өңірлердің экономикалық мамандануы, нарық сыйымдылығы, инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі және адами капитал деңгейімен байланысты екендігі анықталды.

SWOT-талдау нәтижелері Қарағанды облысындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі артықшылықтары ретінде өңірдің жоғары индустриялық әлеуетін, кәсіпкерлікті қолдау институттарының болуын және әлеуметтік жобаларға деген сұраныстың артуын көрсетті. Сонымен қатар қаржыландыру көздерінің шектеулілігі, ақпараттық қолдаудың жеткіліксіздігі және білікті кадрлардың тапшылығы сектордың дамуын тежейтін негізгі факторлар ретінде айқындалды.

Алынған нәтижелер негізінде Қарағанды облысында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін келесі басым бағыттарды іске асыру ұсынылады: біріншіден, аудандық деңгейде жеңілдетілген қаржыландыру мен гранттық бағдарламалардың қолжетімділігін кеңейту; екіншіден, әлеуметтік кәсіпкерлерге арналған оқыту, акселерациялау және менторлық бағдарламаларды дамыту; үшіншіден, әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерін цифрлық платформалар арқылы қолдау тетіктерін жетілдіру; төртіншіден, әлеуметтік кәсіпкерлердің мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс пен мемлекеттік сатып алу жүйесіне қатысу мүмкіндіктерін кеңейту.

Осылайша, зерттеу нәтижелері әлеуметтік кәсіпкерліктің Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешудің тиімді құралы бола алатынын көрсетті. Оның одан әрі дамуы жұмыспен қамтуды арттыруға, әлеуметтік осал топтарды қолдауға, әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігін кеңейтуге және өңірдің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Жантелеуова Г., Турмаханбетова Ш., Майдырова А. Экономиканың дамуындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің рөлі мен функциялары. Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы. – №4. – 2023. – Б. 18-36. DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-4-18-36>
- 2 Тусупбаева Б., Исаков Б., Тузубекова М. Мемлекеттің инновациялық дамуындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің рөлі: кластерлік тәсіл. Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы. – №4. – 2024. – Б. 23-40. DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-4-23-40>
- 3 «Біз озық ойлы ұлт ретінде тек қана алға қарауымыз керек!» атты Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Egemen Qazaqstan» газетіне сұхбаты. [Электрондық ресурс] – URL: <https://www.akorda.kz/kazakhstan-respublikasynyn-prezidenti-kasym-zhomart-tokaev-biz-ozyk-oyly-ult-retinde-tek-kana-alga-karauymyz-kerek-302428> (қаралу уақыты: 08.01.2024)
- 4 Hassan HMK, Igel B and Shamsuddoha M. (2022) Entrepreneurship Education and Social Entrepreneurial Intentions: The Mediating Effects of Entrepreneurial Social Network. *Frontiers in. Psychology*. Vol.13. May 2022. Article 860273. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.860273>.
- 5 Жумадилов А., Майшекина Э. Правовое обеспечение социального предпринимательства в Республике Казахстан. Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия Право. – №2 (143). – 2023. – Б. 126-134. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-143-2-126-134>
- 6 Dzhulaeva A.M., Nurmanova B.Z., Suleimenova M., Sidorenko E.N. (2024) Ecosystem approach to assessing the effectiveness of socially oriented entrepreneurship. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №3 (149). – P. 89-99. DOI: <https://doi.org/10.26577/be.2024-149-i3-014>
- 7 Бимбетова Б., Кенжин Ж., Жанибекова Г., Кинашева Ж., Оспанова А. Социальное предпринимательство: роль и возможностей в современном обществе. Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. – № 404. – 2023. – Том 4. – С. 378-39. DOI: <https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.561>
- 8 Monir Maruf Mohammad Sirajum, Alula Nerea Geberemeskel (2023). Social Entrepreneurship and Social Innovation in the Entrepreneurial Ecosystem. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, Bucharest University of Economic Studies. – №1. – Vol. 17. – P. 822-838. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0076>
- 9 Alzhanova N., Suirbayeva A. (2018) Social entrepreneurship in Kazakhstan as a new model of sustainable social change: trends, challenges and development prospects. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №4 (126). – P. 60-67.
- 10 Dzhulayeva A. (2018) Development of social entrepreneurship in Kazakhstan. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №2 (124). – P. 13-23.
- 11 Bauer M. Sh. etc. (2018) Development Problems of Social Entrepreneurship in Kazakhstan. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. – №9 (4). – 2018. – P. 1186-1195. DOI: [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4\(34\).03](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4(34).03).
- 12 Basri Y.M., Taufik T., Yasni H. Enhancing Social Enterprise Performance: The Role of Social Entrepreneurship Orientation and Business Planning. *Tec Empresarial*. Available at: — URL: https://revistas.tec.ac.cr/index.php/tec_empresarial/article/view/267 (accessed: 09.12.2025).
- 13 Azqueta, Arantxa, Roberto Sanz-Ponce, Margarita Núñez-Canal. (2023). Trends and Opportunities in Social Entrepreneurship Education Research. *Administrative Sciences* 13: 232. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci13110232>

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL FOR ADDRESSING REGIONAL SOCIO-ECONOMIC ISSUES: THE CASE OF KARAGANDA REGION

Abstract

This study analyzes the role of social entrepreneurship as a key tool for addressing regional socio-economic challenges. In the current context, where the search for innovative mechanisms to solve social problems is particularly relevant, social entrepreneurship is social vulnerability. The study focuses on the Karaganda region, an industrially developed area with a high level of urbanization and a significant share of socially vulnerable groups.

Developing social entrepreneurship in the region is crucial for diversifying the economy, expanding employment, and reducing deficits in social infrastructure. However, several socio-economic challenges remain relevant, including the persistence of single-industry towns, youth outmigration, limited employment opportunities in rural areas, and the need to improve access to social services. Increased state support for the third sector, including the

adoption of legislation on social entrepreneurship in 2021, the expansion of public-private partnership instruments, and the implementation of state programs for social businesses, has created new opportunities for regional development. Nevertheless, despite available resources and institutional conditions, the Karaganda region has not yet realized the full potential of social entrepreneurship. Therefore, the study conducts a comprehensive analysis of the current state of social entrepreneurship in the region, examining its internal and external factors. The study employed a SWOT analysis to systematically evaluate the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of social entrepreneurship. The study aims to identify the key factors influencing the development of social entrepreneurship in the Karaganda region, assess regional characteristics and available potential, and develop recommendations for effectively integrating social entrepreneurship into regional development policy.

Keywords: social entrepreneurship, social innovation, state support, regional economy, small and medium-sized enterprises (SMEs), community initiatives.

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ РЕШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ РЕГИОНА: ОПЫТ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

Данное исследование направлено на анализ роли социального предпринимательства как важного инструмента решения региональных социально-экономических проблем. В современных условиях, когда поиск инновационных механизмов для решения социальных проблем является особенно актуальным, социальное предпринимательство характеризуется как уникальный сектор, который сочетает экономическую эффективность с социальной миссией, позволяя повышать качество жизни населения, развивать человеческий капитал и снижать социальную уязвимость. Объектом исследования выбрана Карагандинская область — индустриально развитый регион с высоким уровнем урбанизации и значительной долей социально уязвимых групп населения. Развитие социального предпринимательства в регионе имеет важное значение для диверсификации экономики, расширения занятости и снижения дефицита социальной инфраструктуры. Однако сохраняется ряд актуальных социально-экономических проблем, таких как наличие монопрофильных городов, отток молодежи, ограниченность рабочих мест в сельской местности и необходимость обеспечения доступности социальных услуг. Увеличение государственной поддержки третьего сектора, включая принятие в 2021 году законодательства о социальном предпринимательстве, расширение инструментов государственно-частного партнерства и внедрение государственных программ для социального бизнеса, открывают новые возможности для развития региона. Тем не менее, несмотря на имеющиеся ресурсы и институциональные предпосылки, потенциал социального предпринимательства в Карагандинской области реализован не в полной мере. В связи с этим в ходе исследования проведен комплексный анализ состояния социального предпринимательства в регионе, рассмотрены его внутренние и внешние факторы. Для системной оценки сильных и слабых сторон, возможностей и угроз социального предпринимательства применен метод SWOT-анализа. Цель исследования — выявить ключевые факторы, определяющие развитие социального предпринимательства в Карагандинской области, оценить региональные особенности и имеющийся потенциал, а также разработать рекомендации по эффективному включению социального предпринимательства в политику регионального развития.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальные инновации, государственная поддержка, экономика региона, малый и средний бизнес (МСБ), общественные инициативы.

REFERENCES

- 1 Zhanteleuova G., Turmahanbetova Ş., Maidyrova A. Ekonomikanyň damuyndaғы äleumettik käsipkerliktiň röli men funksalary [The role and functions of social entrepreneurship in economic development.]. L.N. Gumilev atyndaғы EÜU habarşysynyň ekonomika seriasy. №4. 2023. P. 18-36. DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-4-18-36> [in Kazakh].
- 2 Tusupbaeva B., İskakov B., Tuzubekova M. Memlekettiň innovasiyalıq damuyndaғы äleumettik käsipkerliktiň röli: klasterlik täsil [The role of social entrepreneurship in the innovative development of the state: a cluster approach.]. L.N. Gumilev atyndaғы EÜU habarşysynyň ekonomika seriasy. — №4. — 2024. — B. 23-40. DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-4-23-40> [in Kazakh].
- 3 «Bız ozyq oily ült retinde tek qana alğa qarauymyz kerek!» [As a forward-thinking nation, we must only look forward.] atty Memleket başşysy Qasym-Jomart Toqayevtyñ «Egemen Qazaqstan» gazetine sühbaty. [Elektrondyq resurs] Available at: — URL: <https://www.akorda.kz/kz/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-qasym-zhomart-toqayev-biz-ozyk-oily-ult-retinde-tek-kana-alga-karauymyz-kerek-302428> [in Kazakh]. (accessed: 08.01.2024)

- 4 Hassan HMK, Igel B and Shamsuddoha M. (2022) Entrepreneurship Education and Social Entrepreneurial Intentions: The Mediating Effects of Entrepreneurial Social Network. *Frontiers in. Psychology*. Vol.13. May 2022. Article 860273. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.860273>. [in English].
- 5 Jumadilov A., Maisëkina E. Pravovoe obespechenie sotsialnogo predprinimatelstva v Respublike Kazakhstan. [*Legal support for entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan*]. *Vestnik Evraziskogo natsionalnogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seria Pravo*. – №2 (143). – 2023. – B. 126-134. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-143-2-126-134> [in Russian].
- 6 Dzhulaeva A.M., Nurmanova B.Z., Suleimenova M., Sidorenko E.N. (2024) Ecosystem approach to assessing the effectiveness of socially oriented entrepreneurship. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №3 (149). P. 89-99. DOI: <https://doi.org/10.26577/be.2024-149-i3-014> [in English].
- 7 Bimbetova B., Kenjin J., Zhanibekova G., Kinaşeva J., Ospanova A. Sotsialnoe predprinimatelstvo: röl i vozmozhnosti v sovremennom obşestve. [*Social entrepreneurship: role and opportunities in modern society*]. *Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*. – №404. – 2023. – Volume 4. – B. 378-39. DOI: <https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.561> [in Russian].
- 8 Monir Maruf Mohammad Sirajum, Alula Nerea Geberemeskel. Social Entrepreneurship and Social Innovation in the Entrepreneurial Ecosystem. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence, Bucharest University of Economic Studies*. – №1. – 2023. – Vol. 17. – P. 822-838. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0076> [in English].
- 9 Älzhanova N., Säurbäeva A. (2018) Social entrepreneurship in Kazakhstan as a new model of sustainable social change: trends, challenges and development prospects. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №4 (126). – P. 60-67. [in English].
- 10 Dzhulaeva A. (2018) Development of social entrepreneurship in Kazakhstan. *Journal of Economic Research & Business Administration*. – №2 (124). – P. 13-23. [in English].
- 11 Bauer M. Sh. etc. (2018) Development Problems of Social Entrepreneurship in Kazakhstan. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. – №9 (4). – P. 1186-1195. DOI: [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4\(34\).03](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4(34).03). [in English].
- 12 Basri Y.M., Taufik T., Yasni H. Enhancing Social Enterprise Performance: The Role of Social Entrepreneurship Orientation and Business Planning. *Tec Empresarial*. Available at: — URL: https://revistas.tec.ac.cr/index.php/tec_empresarial/article/view/267 [in English]. (accessed: 09.12.2025).
- 13 Azqueta, Arantxa, Roberto Sanz-Ponce, Margarita Núñez-Canal. (2023). Trends and Opportunities in Social Entrepreneurship Education Research. *Administrative Sciences* 13: 232. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci13110232> [in English].

Авторлар туралы мәлімет:

Ботагоз Түсупбаева - экономика ғылымдарының магистрі, «Тұран-Астана» университетінің «Бизнес әкімшілендіру» кафедрасының докторанты, Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: darinaika167@mail.ru

ORSID: <https://orcid.org/0009-0007-0006-8530>

Бауыржан Искаков - негізгі автор, экономика ғылымдарының кандидаты, «Бизнес әкімшілік» кафедрасының профессоры, «Тұран-Астана» университеті Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: iskakov082@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3989-7631>

Жусупова Гульназ Аппазовна – экономика ғылымдарының кандидаты, «Х.Д. Чурин ат. Менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру» кафедрасының қауымдастырылған профессоры м.а., Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті. Қазақстан, Алматы қ., Абай даңғылы, 8.

E-mail: gulnaz.zhusupova75@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3897-3250>

Рахимжанова Қаламқас Кадировна – PhD, Л.Н.Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті «Қаржы» кафедрасының аға оқытушы. Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: Kalamkas.Rakhimzhanova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8004-4326>

Information about the authors:

Botakoz Tusupbaeva Master of Economics, Doctoral student of the Department of Business Administration of the University of «Turan-Astana», Astana, 010000. The Republic of Kazakhstan

E-mail: darinaika167@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8807-0588>

Bauyrzhan Isakov - **corresponding author**, candidate of economic sciences, associate professor of the Department of “Business Administration” of «Turan-Astana» University, Astana, 010000. Republic of Kazakhstan

E-mail: iskakov082@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3989-7631>

Zhusupova Gulnaz – Candidate of Economic Sciences, associate Professor of the Department of Management and Organization of Agribusiness named after H.D. Churin. Kazakh National Agrarian Research University. 050010 Kazakhstan, Almaty, Abai Avenue, 8

E-mail: gulnaz.zhusupova75@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3897-3250>

Rakhimzhanova Kalamkas Kadirovna – PhD, Senior Lecturer at the Department of Finance, L.N. Gumilyov Eurasian National University. Astana, 010000, Republic of Kazakhstan.

E-mail: Kalamkas.Rakhimzhanova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8004-4326>

Информация об авторах:

Ботагоз Тусупбаева - магистр экономических наук, докторант кафедры «Бизнес-администрирование» университета «Туран-Астана», г. Астана, Республика Казахстан.

E-mail: darinaika167@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8807-0588>

Бауыржан Искаков - **основной автор**, кандидат экономических наук, профессор кафедры «Бизнес-администрирование» университета «Туран-Астана», г. Астана, Республика Казахстан.

E-mail: iskakov082@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3989-7631>

Жусупова Гульназ Аппазовна – кандидат экономических наук, и.о. ассоциированного профессора кафедры «Менеджмент и организации агробизнеса им. Х.Д. Чурина», Казахский национальный аграрный исследовательский университет. 050010 Казахстан, г. Алматы проспект Абая, 8

E-mail: gulnaz.zhusupova75@bk.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3897-3250>

Рахимжанова Каламкас Кадировна – PhD, старший преподаватель кафедры «Финансы» Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан.

E-mail: Kalamkas.Rakhimzhanova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8004-4326>